

Сапожников С. В.,

докторант кафедри педагогіки та управління навчальними закладами,
доцент кафедри педагогіки та управління навчальними закладами
РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта)

Досвід функціонування системи вищої та вищої педагогічної освіти країн Чорноморського регіону являє собою сьогодні вагомий науково-практичний інтерес, оскільки у системі вищої освіти України йде напружений пошук нових, креативних рішень проблем індивідуалізації та диференціації підготовки фахівців, форм, методів, засобів та технологій професійно-педагогічної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Зрозуміло, що на процес формування національних систем освіти різних країн світу безпосередньо впливають існуючі міжнародні тенденції.

У сфері педагогічної освіти та освіти дорослих в країнах Чорноморського регіону на сучасному етапі розвитку людського співтовариства відбуваються значні зміни – здійснюється оновлення всіх структур її національних систем, модернізуються зміст і методи підготовки вчителів, розвиваються нові форми і зв'язки між професійною підготовкою вчителя і школою. В умовах подальшої інтеграції України в європейське співтовариство посилюються взаємозв'язки і взаємодія між національними системами підготовки вчителів різних країн. У 90-х роках минулого сторіччя у зв'язку з розвитком єдиного європейського освітнього простору міжнародний педагогічний лексикон доповнюється новим феноменом «Європейський вимір в освіті» (European Dimension in Education). Вищезазначене твердження пов'язано з планомерним упровадженням кожною країною власної стратегії відновлення педагогічної освіти і тут не можна не враховувати вплив країн Чорноморського економічного співтовариства на освітні процеси, що відбуваються в Україні.

Загальний напрямок усіх змін у системі вищої освіти обумовлений розпочатим об'єднанням з державами Чорноморського економічного регіону і країнами європейського Союзу. На початку XXI століття Уряди одинадцяти країн – Румунії, Болгарії, Туреччини, Грузії, Росії, України (прибережні країни), Молдови, Албанії, Греції, Азербайджану, Вірменії домовилися про Чорноморське економічне співтовариство (BSEC), у якому функціонує Парламентська асамблея Чорноморського економічного співтовариства (PABSEC). Обидві регіональні організації у своїх статутних документах орієнтуються на європейські освітні процеси і прагнуть співпраці у галузі вищої освіти. Усі країни регіону приєдналися до ООН і її спеціалізованих органів, а також до Організації з безпеки і співробітництва в Європі (OSCE). Зазначимо, що у системах вищої освіти країн Чорноморського регіону навчається близько 5 мільйонів студентів і працює близько 400 тисяч викладачів. 6 березня 1993 року у Стамбулі міністри культури Албанії, Вірменії, Азербайджану, Білорусії, Грузії, Молдови, Румунії, Росії, Турції та України підписали Чорноморську конвенцію про співробітництво у галузі культури, освіти, науки та інформації. П'ятнадцять статей конвенції охоплюють різноманітні починання, а також різні форми співробітництва у галузі культури, освіти, науки та інформації, у тому числі співробітництво та взаємообмін наукових і культурних організацій та освітніх установ. Конвенція передбачає обмін викладачами, лекторами та студентами, мовну практику, наукову та дослідницьку діяльність, аспірантуру, обмін інформацією про можливості взаємного визнання дипломів і ступенів, розроблення програм молодіжного культурного обміну, міжрегіональне співробітництво та пряма взаємодія міст та регіонів, що приєдналися до конвенції країн у галузі культури, освіти, науки та інформації.

У 1997 році з метою розвитку співробітництва та ефективної взаємодії в освітній, науковій та культурній сферах університетів та інших організацій країн-учасниць Організації чорноморського економічного співтовариства була заснована Мережа університетів Чорноморського регіону (BSUN).

Сьогодні між країнами – членами Парламентської Асамблеї Чорноморського економічного співтовариства (PABSES) діють двосторонні урядові угоди та протоколи про співробітництво у галузі освіти. Турція підписала договори про співробітництво у галузі культури і освіти з Албанією, Азербайджаном, Румунією та Росією. Україна має домовленість про співробітництво у галузі освіти з Румунією та Молдовою. Міністерство освіти Азербайджанської Республіки уклало договори про співробітництво з відповідними міністерствами Турції, Росії та Молдови. Грецька Республіка у галузі освіти співпрацює з Азербайджаном, Албанією, Вірменією, Болгарією, Грузією, Румунією, Росією, Турцією та Україною.

Аналіз останніх досліджень. Наукове дослідження вищезазначених процесів є актуальним завданням у світлі перспектив інтеграції України у загальноєвропейський освітній простір. Теорія і практика зарубіжного освітнього процесу стала предметом наукового пошуку провідних українських науковців (Н.Абашкіної, Г.Алексевич, О.Олексюка, Г.Єгорова, О.Ковязіної, Л.Латун, Б.Мельниченка, Є.Москаленко, О.Овчарук, О.Рибак, Г.В.Степенко, І.Тараненко, І.Фольварочного, О.Глузмана, Л.Пуховської, Т.Панської, В.Вдовенко, В.Семілетко, Г.Воронки, Т.Осадчої, Т.Кошманової та ін.). Проблеми історії, філософії і теорії вищої педагогічної освіти в Україні і за кордоном висвітлено у працях С.Гончаренка, І.Зязюна, Н.Ладижець, В.Лугового, В.Майборода, Н.Ничкало, Ф.Паначіна, З.Равкіна, Ш.Чанбарісова, В.Шадрікова, І.Яковлева, М.Ярмаченка, Б.Вульфсона, С.Головка, В.Кемія, Н.Лізунова, З.Малькова, І.Марцінковського, М.Нікандрова, Л.Пуховської, Т.Яркіної, Т.Кошманової та ін.

Так, проблема підготовки педагогічних кадрів у країнах Чорноморського регіону у другій половині XX – на початку XXI століття тривалий час залишалася поза увагою провідних учених, що і обумовило наш науковий інтерес.

Метою статті є здійснення історичного аналізу основних етапів становлення системи вищої освіти у Республіці Грузія та висвітлення структури сучасної системи вищої освіти країни.

Згідно мети було поставлено такі завдання: здійснення історичного аналізу основних етапів становлення системи вищої освіти у Республіці Грузія; висвітлення структури сучасної системи вищої освіти країни.

Щодо Республіки Грузія, то дана країна посідає особливе географічне місце у світовому просторі. Держава розташована у Південно-Західній Азії та Закавказзі, межує з Росією, Азербайджаном, Вірменією та Турцією. На Заході горна країна омивається Чорним морем [41. с. 159].

У VI – IV ст. до н.е. у Грузії виникло класове суспільство і держава. Археологічні розкопки свідчать про високий рівень розвитку господарства, ремісничого виробництва, торгівлі. Ці дані підтверджують і грецькі історики – Геродот, Страбон та інші. На морському узбережжі Грузії існували досить значні грецькі торговельні поселення. Вони стимулювали розвиток торгівлі в Західній Грузії (Колхиді), що в цей час підтримувала відносини з багатьма країнами, чому сприяло існування важливих торговельних шляхів, які здавна пролягали через Грузію [3, с. 359]. Науковці свідчать, що вже у першій половині II в. іберійська аристократія проходила спеціальне військово-навчання, причому особлива увага приділялася фізичному вихованню. Паралельно з ним молодь отримувала і загальну освіту. Як свідчить грецький філософ Фемістій (317 - 388), поблизу Фазіса у III-IV ст. існувала Колхідська школа риторики, де його батько та він сам здобули «риторичну освіту» [44. с. 360]. Програма Колхідської школи передбачала вивчення

літератури, астрономії, можливо, елементи музики та математики, та головним чином, основи філософії та права. Вважають, що навчання у школі проводилося грецькою мовою: знання її було обов'язковою вимогою, оскільки володіння мистецтвом риторики припускало звернення до класичної грецької літератури. Сам факт, що у III-IV ст. у Колхиді існувала вища школа риторики, яка можливо, була не єдиною, свідчить про те, що у Грузії функціонували ще і підготовчі школи, а також була поширена і домашнє навчання [3, с. 360].

Наприкінці X – на початку XI сторіччя у Грузії було створено централізовану державу. Об'єднання країни сприяло економічному зближенню різних районів Грузії. Виникли нові міста (Атані, Горі), інші населені пункти, більша увага приділялася будівництву доріг, благоустрю міст. Інтенсивно почало розвиватися сільське господарство, ремесла, торгівля.

Після об'єднання Грузії у 1066 році за ініціативою та при сприянні царя Давіда Будівельника була заснована Гелатська академія. Б. Воронкова припускає, що одним із чинників, які спонукали царя Давида створити Гелатську академію, була подвижницька педагогічна діяльність Георгія Мтацміделі, який після тривалого перебування в афонському Іверському монастирі 1060 р. повернувся в Грузію й майже одразу став навчати чималу групу дітей і підлітків (щонайменше 80 осіб), готуючи їх до здобуття освіти в тогочасних монастирях. Його біограф Г. Мцире та інші сучасники відзначають, що працьовитість і висока педагогічна майстерність Мтацміделі дали добрі результати – навіть найслабші учні наприкінці кількарічного навчання показали гарні знання і грамотність, необхідні для подальшого отримання вищої духовної освіти. У подальшому після створення Гелатської академії в Грузії зросли нові педагоги, філософи й поети, серед яких особливо великий доробок полишили Іоанн Петриці і Шота Руставелі [1, с. 110].

У Гелаті були зібрані видатні науковці того часу, що дало підстави сучасникам вважати його „другими Афінами”. Очолювала Гелатську академію спеціальна посадова особа, яка носила титул „модзгуарт-модзгуарі” - „наставник наставників”. Він виконував обов'язки ректора академії. Великі права, якими користувався „модзгуарт-модзгуарі” відповідали статусу самої Гелатської академії. До викладацької діяльності було запрошено і відомого грузинського філософа Іоана Петриці, який працював у семінарії при Петріціонському грузинському монастирі. Викладання у Гелатській академії того часу знаходилося на досить високому рівні. Збереглися свідоцтва про те, що у Грузії між 1117 та 1123 рр. було відкрито Ікалтойську академію, яку очолював Арсен Ікалтоелі. Про існування цієї академії оповідають народні перекази; про неї свідчать також сліди будівництва, яке мало скоріш світське, ніж монастирське призначення [3, с. 363].

Науковці стверджують, що у Грузії до X-XII ст. основними предметами навчання були: грузинська література, теологія, філософія, гімнографія, літургіка (у школах при церквах та монастирях), рідна та інші мови, коротка історія рідної країни та закордонних країн, а також природа людини [3, с. 360]. Слід зазначити, що у той час школи існували як правило, при церквах та монастирях. Навчання дітей розпочиналося з 6-7 річного віку, а завершалося у 16 років.

Період XV-XVII ст. у історії Грузії характеризується досить важкою політичною обстановкою. Внутрішні конфлікти, а також набіги турок та персів, формування Османської імперії призвели до повного занепаду економіки країни та унеможливлення нормального розвитку освітньої системи після 200 років стабільної державності. Грузія була вимушена платити персідському шаху та іншим загарбникам. У важкий період, який врешті закінчився входженням Грузії до складу Російської імперії, вогнищами писемності і знань були гірські монастирі та інші прихистки, де рятувалися від загарбників тогочасні вчені.

Процес становлення в Грузії незалежної держави і ринкової економіки наприкінці XX ст. спричинив за собою і радикальні зміни в системі освіти. Провідні дослідники (Н. Янашина, Т. Зурабішвілі та ін.) зазначають, що у той час, коли Грузія була у складі Радянського Союзу, її освітня система як і освітні системи інших радянських республік, була добре організованою та характеризувалася досить високою якістю. Освітня система Грузії була частковою копією пруської моделі освіти, яка базувалася на централізованій системі управління. Усі без винятку проблеми освіти в країні вирішувалися на найвищому урядовому рівні, незважаючи на ініціативи низького рівня системи. Вищезазначена ієрархічна централізована система у сфері освіти перешкоджала динамічному розвитку та зменшувала творчий потенціал науково-педагогічних працівників та студентів.

Перші перетворення у системі освіти, що відповідали Західній моделі у Республіці Грузії почали впроваджувати ще у 1994 році. З 1996 року, дев'ятирічна освіта стає обов'язковою, а початкова, середня і вища професійна — частково безкоштовною. Законом про освіту визначені загальні принципи участі держави в організації, управлінні і фінансуванні усієї системи освіти, яка здобуває людина на базі середньої освіти. Сьогодні вищої освіти передують: дошкільна (до 6 років); обов'язкова (з 6 до 14 років), що включає початкову (6-12 років) і базову (12-14 років); загальну середню освіту (14-17 років). Крім загальноосвітніх навчальних закладів, функціонують початкові і середні професійні училища, коледжі, технікуми, по закінченні деяких з них випускники одержують дипломи й атестати про середню освіту, що надають право на зарахування у вищі навчальні заклади країни.

Система вищої освіти країни була реформована наступним чином: підготовка бакалаврів здійснюється проягом чотирьох років та ще два роки відводиться на підготовку магістра. Вищезазначені нововведення були впроваджені у Державному університеті Тбілісі, а пізніше і в інших вищих навчальних закладах країни. Звідси випливає, що вищезазначені нововведення не мали системного характеру та не були належним чином орієнтовані на радикальні зміни і вдосконалення існуючої системи освіти [2, с. 9].

Сьогодні в Грузії функціонують 26 державних і 209 недержавних вищих навчальних закладів, контингент студентів в яких дорівнює 163345 осіб, 75 % з яких здобувають освіту у державних вищих навчальних закладах, а 25 % – у приватних. Науковці (Н. Янашина, Г. Матіашвілі, Б. Воронкова та ін.) стверджують, що зростання кількісних показників не супроводжується поліпшенням якісних: у більшості вищих навчальних закладів якість освіти залишається досить низькою, особливо у приватних. Таким чином ми можемо констатувати, що у країні проблема якості освіти сьогодні є вельми актуальною. Сьогодні у секторі освіти Грузії працюють 7,1 % населення країни, 3,5% населення – студенти [2, с. 9].

Систему вищої педагогічної освіти країни сьогодні утворюють 6 вищих навчальних закладів: Тбіліській педагогічний інститут Іллі Чавчавадзе державного університету (м. Тбілісі), Батумський педагогічний інститут (м. Батумі), Батумський державний університет ім. Шота Руставелі (м. Батумі), Педагогічний університет ім. Сулхан Сабє Орбеліані (м. Тбілісі), Сухумський державний університет (м. Сухумі), Міжнародний чорноморський університет (м. Тбілісі). Для системи вищої педагогічної освіти країни характерні такі риси: підготовка бакалаврів (протягом чотирьох років) та магістрів (два роки). Ці нововведення були впроваджені передусім у Тбіліському державному університеті, а в подальшому і в інших вищих навчальних закладах країни. Проте вони не мали системного характеру, не були належним чином орієнтовані на радикальні зміни і вдосконалення існуючої системи освіти.

У 1991 р. Президент затвердив Закон про внесення виправлення у Конституцію Республіки Грузія, що дозволяє платну освіту. У той же час було затверджено, далеке від досконалості положення, відповідно до якого будь-яка фізична

або юридична особа має право відкрити платний навчальний заклад. Після одержання ліцензії такий навчальний заклад автоматично здобуває право на видачу сертифіката (атестата, диплома) державного зразка. Слід зазначити, що вимоги для одержання ліцензії не були чітко сформульовані, фактично була відсутня і нормативна база. У результаті за короткий відрізок часу ліцензування пройшли понад ста недержавних вищих навчальних закладів, професорсько-викладацький склад і матеріально-технічна база яких зовсім не гарантували одержання якісної вищої освіти.

У 1994 році Парламентом Республіки було затверджено «Положення про недержавні світські навчальні заклади», відповідно до якого недержавні вищі навчальні заклади були зобов'язані періодично проходити процедуру атестації та акредитації, що повинно було стати основою контролю над якістю вищої освіти.

Відповідно до вищезазначених документів і Указу Президента у 1996-1997 р. уперше була проведена атестація приватних медичних вищих навчальних закладів та розроблені рекомендації, що повинні були стати основою для проведення акредитації. Однак, у 1997 році, був прийнятий новий Закон про освіту, у якому дещо по-іншому був сформульований порядок проведення атестації й акредитації.

Відповідно до положень цього Закону, метою атестації закладу освіти є перевірка дотримання ним державних освітніх стандартів та реалізація освітніх програм. Після належним чином поведеної атестації заклад освіти отримує свідоцтво про державну акредитацію, що надає йому право на видачу державного освітнього сертифіката. При позитивній оцінці підсумків атестації закладу освіти видається свідоцтво про державну акредитацію, де вказуються державний освітній ценз, академічний ступінь і державний сертифікат, який має право присвоювати і (або) видавати даний навчальний заклад. В акредитовані вищі навчальні заклади, незважаючи на форму власності, країна розміщує держзамовлення. Закон визначає органи, що мають повноваження на проведення атестації й акредитації, терміни цих процедур, а також умови їхнього фінансування.

Атестацію вищих навчальних закладів проводить Міністерство освіти. Однак, якщо воно не забезпечило проведення атестації й акредитації в зазначений термін, ці процедури зараховуються автоматично.

З 2004 р. процедура ліцензування вищих навчальних закладів визначається Законом про ліцензування освітніх установ, визначені критерії, відповідно з якими, буде оцінюватися діяльність навчальних закладів, що підлягають ліцензуванню. Детально пророблені критерії і вимоги, яким повинні відповідати навчальні плани і програми за спеціальностями, матеріально-технічна база, професорсько-викладацький склад і т.ін.

Висновки. Сьогодні Республіка Грузія поступово рухається від централізованої структури управління до децентралізованої, ліберальної (західної) моделі освіти, завдяки широкій підтримці інтелігенції країни, яка усвідомлює необхідність проведення радикальних реформ у системі вищої освіти, метою якої є забезпечення країни професіоналами у всіх галузях людської діяльності.

Для реалізації вищезазначеної мети, на наш погляд, необхідно: сприяти подальшому розвитку і укріпленню співробітництва з організаціями, що працюють у галузі виробництва, поширення та використання знань (міжуніверситетське співробітництво, дослідницькі центри, промислові, суспільні та приватні економічні підрозділи і т. ін.); поширювати мережу об'єднань закладів вищої освіти на європейському та міжнародному рівнях, а також активізувати міжнародне співробітництво у таких напрямках як мобільність, розробка та реалізація спільних проектів, створення спільних підприємств, визнання дипломів та кваліфікацій, стажування викладачів, студентів, керівного складу вищих навчальних закладів; сприяти процесам зближення та гармонізації у вищих навчальних закладах країн Чорноморського регіону (терміни навчання, система залікових одиниць та інш.); розвивати співробітництво серед країн регіону, постійно поширюючи його на інші регіони та континенти; постійно вдосконалювати навчальні плани, використовуючи особистісно-орієнтовану модульну та міждисциплінарну системи.

Резюме. В статті рассматривается становление и развитие системы высшего образования в Республике Грузия как стране-члене Черноморского экономического сотрудничества, делается попытка ее исторического анализа. **Ключевые слова:** высшее образование, подготовка учителей, система.

Резюме. У статті розглядається становлення і розвиток системи вищої освіти у Республіці Грузія як країні-члена Чорноморського економічного співтовариства, робиться спроба її історичного аналізу. **Ключові слова:** вища освіта, підготовка вчителів, система.

Summary. This article considers formation and development of the system of higher education in the Republic of Georgia as a member of Black sea economic cooperation, and analiges the system of education. **Keywords:** high education, teachers' training, system.

Література

1. Воронкова Б. Особливості висвітлення становлення освіти Грузії та України – минуле та сучасне // Вища освіта України, 2007 – № 1. С. 106-111.
2. Матиашвили Г. Механизмы обеспечения качества высшего образования Грузии // Вестник высшей школы, 2004 - № 1. – С. 9-10.
3. Очерки по истории школы и педагогической мысли народов СССР с древнейших времен до конца XVII в./ Отв. ред. Э.Д. Днепров. – М.: Педагогика, 1989. – 480 с.
4. Страны мира. Современный справочник. - М.: ООО «Дом Славянской книги», 2007. - 607с.